

3.2. Економіко-правовий механізм охорони довкілля та екологічна політика

Розвиток суспільства на сучасному етапі настійливо вимагає вироблення збалансованого підходу до вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем. Про це слід говорити не як про благі наміри, а як про закономірний етап розвитку людської цивілізації, яка у своєму розвитку зіткнулася з глобальними проблемами, перш за все трьома найважливішими - вичерпанням природних ресурсів, ознаками екологічної катастрофи, бідністю більшої частини населення Землі.

Водночас у юридичній науці та в законодавчих актах із питань охорони довкілля немає єдиного визначення всього комплексу елементів, які б спрямовувалися на охорону довкілля. Так, у спеціальній літературі можна зустріти терміни “державно-правовий механізм охорони довкілля”, “економічний механізм охорони навколишнього природного середовища” (зокрема, у Законі України “Про охорону навколишнього природного середовища”), “екологічний правопорядок” тощо. Нарешті, у працях відомого російського науковця професора М.М.Брінчука вживається термін “економіко-правовий механізм охорони довкілля”¹. Саме його і розглядаємо як одну з основних проблем науково-дослідної роботи у галузі екологічного права², вважаючи найбільш вдалим. Розглянемо його зміст та спробуємо обґрунтувати свою позицію з цього приводу.

Термін “державно-правовий механізм охорони довкілля” видається неособливо невдалим через те, що у ньому відображається лише державне начало та власне правове регулювання у сфері охорони довкілля і раціонального природокористування. Крім того, обмеженість цього терміна пояснюється і можливістю такої його інтерпретації, як комплексу засобів охорони довкілля лише державно-правоими нормами, хоча це далеко не так.

Термін “економічний механізм охорони довкілля” виявляється більш актуальним, адже тут зроблено наголос саме на економічних методах забезпечення охорони довкілля, які виходять на передній план за сучасних умов проведення економічної реформи. Такий термін у базовому законодавчому акті – Законі України “Про охорону навколишнього природного середовища” – виглядає цілком правомірним. Проте і у цьому вигляді він далеко не вичерпує собою всіх методів та інструментів саме правового аспекту охорони довкілля.

Водночас поняття економіко-правового механізму усуває, практично, всі недоліки, притаманні тим понятійним конструкціям, які ми розглянули вище. Тут насамперед поєднуються як власне економічні регулятори, так і правові чинники. Зазначений механізм передбачає організаційно-правову, інституційну, функціональну та економічну (ресурсну) сторони (елементи).

---

¹Див.: *Брінчук М.М.* Введение в экологическое право. – М.: Академический правовой ун-т при Институте гос-ва и права РАН, 1996. – С.24.

²Див.: *Костицкий В.В.* Системный подход и моделирование в территориальном управлении охраной окружающей среды. – Тезисы докладов и сообщений Всесоюзной научной конференции “Совершенствование законодательства о народном хозяйстве в условиях интенсификации общественного производства”. – Москва. – 26-28 мая 1987 г.; *його ж:* Питання інтеграції екологічних досліджень / Зб.: Еколого-економічні і соціально-правові проблеми природокористування і охорони природи. Тези доповідей і виступів учасників третьої Львівської науково-практичної конференції. – Львів, 1989; *його ж:* Регіональні економіко-правові проблеми охорони навколишнього середовища / Зб.: Взаємодія науки і виробництва в лісопромисловому комплексі. Тези доповідей республіканської науково-практичної конференції. 5-7 лютого 1991. – Львів, 1991; *його ж:* Проблеми розвитку екологічного права України. У зб. тез: Екологічний менеджмент на Україні: порівняльний аналіз українського та західно-європейського підходів. 21-31 травня 1991 р. – Женева. 1991. – 123 с.; *його ж:* Еколого-економічне районування як передумова створення економічного механізму природокористування / Зб.: Економічний механізм природокористування і охорони навколишнього природного середовища в умовах переходу України до ринкових відносин. Тези доповідей республіканського семінару 6-8 травня 1992 р. – Івано-Франківськ, 1992; *його ж:* Економіко-правові проблеми охорони і використання лісів Українських Карпат. – Івано-Франківськ, 1993. – 43 с.; *його ж:* Економіко-правові проблеми охорони довкілля // Малий і середній бізнес. –2000. – №3-4. – С.44-51.

Організаційно-правова сторона даного механізму включає в себе сукупність правових норм, вміщених у відповідних законодавчих актах, що спрямовані на забезпечення охорони довкілля у правовій формі.

Інституційна сторона охоплює собою систему органів державної влади та місцевого самоврядування, які прямо чи опосередковано беруть участь в охороні довкілля відповідно до покладеної на них компетенції.

Функціональна сторона економіко-правового механізму охорони довкілля включає в себе сукупність функцій з охорони природного середовища, що їх виконують зазначені органи влади у межах, встановлених актами чинного законодавства.

Нарешті, економічна (ресурсна) сторона цього механізму являє собою сукупність економічних регуляторів, визначених законодавством і спрямованих на забезпечення охорони довкілля.

В єдності всі ці елементи становлять явище, яке в даному дослідженні охоплюється поняттям “економіко-правовий механізм охорони довкілля” (див. рис.12).

Економіко-правовий механізм охорони довкілля надає державній політиці у цій сфері чіткої цілеспрямованості, формальної визначеності, загальнообов’язковості, сприяє належному врегулюванню відносин у галузі екології, застосуванню превентивних, оперативних, стимулюючих і примусових заходів до юридичних та фізичних осіб щодо використання природних ресурсів та їх відходів і юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства. Він тісно пов’язаний та закономірно залежить від економічної, політичної, правової, культурної систем суспільства, від особливостей побудови та функціонування державного механізму, а також від еколого-правової культури суспільства.

Рис.12. ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ ЯК СИСТЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

